

Člověk v množném čísle¹

Alena M. Černá

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

alenacerna@ujc.cas.cz

Lexém *člověk* je součástí české slovní zásoby od praslovanských počátků a patří k centrální části všeslovanského lexika (Kopečný, 1981: 78). Etymologický výklad výrazu není zcela jednoznačný: původ slova se hledá ve spojení dvou kořenů – kořene *čelo- (je obsaženo např. ve slově *čeled'*) a kořene -věk (nalézá se např. v lit. *vaikas* ‚dítě, chlapec‘).² Výraz *člověk* zaujal i jednoho z prvních českých etymologů, kterým byl v 16. století Matouš Benešovský, zvaný Philonomus, jenž definoval etymologii: *člověk od celý věk, Adam židovsky, nebo od něho pošel celý věk lidského pokolení. Věk jest všecken čas od počátku světa až do skonání jeho. A tak velmi pěkně dal národ slovanský to jméno lidem podlé pravé vlastnosti* (Benešovský, 2003: 84–85)³.

Od historických počátků češtiny je výraz *člověk* v češtině jednotkou s polysémantickou strukturou. Nutno nyní předejmut, že počet významů uváděných v slovnících vypovídá do jisté míry o vzniku či zanikání významů během vývoje a do jisté míry o lexikografické koncepci jednotlivých děl. *Slovník staročeský* Jana Gebauera uvádí tři významy této jednotky (Gebauer, 1970: heslo *člověk*), nový *Elektronický slovník staré češtiny* (dále ESSČ), resp. autorka hesla Miloslava Vajdlová, identifikuje ve významové struktuře deset významů (ESSČ: heslo *člověk*), z nichž jsou tři omezeny na biblické texty a jeden je formulován jako význam frazémové struktury.⁴ Ve významové struktuře lexému v těchto historických slovnících má zastoupení význam ‚lidská bytost‘, ‚muž, lidský jedinec mužského pohlaví‘ a ‚poddaný (čeledín, voják atp.)‘. Pro srovnání nahlédneme na druhý konec časové osy, do nejnovějších slovníků českého jazyka: *Slovník současné češtiny* (Slovník současné češtiny, 2011: heslo *člověk*) rozlišuje čtyři významy, které jsou zcela totožné se *Slovníkem spisovné češtiny* (Slovník spisovné češtiny 1994: heslo *člověk*). *Slovník spisovného jazyka českého* (SSJČ, 1989: heslo *člověk*) vymezuje sedm významů (několik příznakových). Jeden z definovaných významů, kdy lexém *člověk* vystupuje ve funkci neurčitého podmětu (typ *člověk tu může často zabloudit*) a který je doložen od nejstarších dob (Gebauer, 1970: heslo *člověk*)⁵, v minulosti budil pozornost z hlediska jazykové správnosti a čistoty jazyka. Všiml si ho Jan Blahoslav (Blahoslav, Rkp 114: fol. 201rv) a později také puristé, jak o tom svědčí např. výklad Josefa Zubatého na stránkách *Naší řeči*⁶. Z hlediska významových vztahů mezi lexémy zaujme též informace o synonymech výrazu *člověk*, kterou uvádí *Wikislovník*: kromě synonym *osoba* a *lidstvo* uvádí jako synonymum (ve skutečnosti jen částečné, omezené v paradigmatu nejčastěji na tvar vokativu) slovní tvar *vole* (*Wikislovník*: heslo *člověk*).

¹ Příspěvek vznikl při řešení projektu GA ČR č. P406/10/1140 Výzkum historické češtiny (na základě nových materiálůvých bází).

² J. Rejzek, v *Českém etymologickém slovníku* na s. 118 definuje původní význam ‚dítě rodu‘; V. Machek ve svém *Etymologickém slovníku jazyka českého* na s. 105 uvádí jako původní význam ‚muž činný jakožto člen jisté skupiny‘.

³ Podobný výklad uvádí ve *Zprávě a naučení o kazatelství* sepsané v roce 1651 též J. A. Komenský (srov. *Dílo Jana Amose Komenského 4*, Praha, Academia 1983, s. 19: *člověk [slove] od celého věka*).

⁴ Podrobně o sémantické struktuře výrazu *člověk* srov. M. Vajdlová: A coť jest každý člověk než člověk? In: *Cesty slov*. Edd. P. Nejedlý, M. Vajdlová. Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2012, s. 247–259.

⁵ *Elektronický slovník jazyka českého* tento význam jako samostatný nevyčleňuje.

⁶ Srov. stať J. Zubatého *Člověk v Naší řeči 4*, 1920, s. 259–270.

V tomto příspěvku nás však nebude zajímat ani původ, ani význam lexikální jednotky, nýbrž její forma. Z hlediska diachronní bohemistiky je po hláskoslovné stránce tento lexém naprosto nezajímavý, neboť jej nezasáhla žádná z četných hláskových změn, kterými český jazyk v průběhu věků prošel. Zajímavější je však pohled morfologický, zvláště stav v kategorii čísla.

Současná spisovná čeština rozlišuje u lexému v kategorii čísla opozici jednotnost – mnohost a naplňuje ji formou supletivních tvarů. *Internetová jazyková příručka* v souladu s tradicí⁷ uvádí jako plurálovou formu k lexému *člověk* lexikální jednotku *lidé*, s hovorovou variantou *lidi* (IJP: heslo *člověk*). Pro starou češtinu je nutné ještě počítat s formou označující dvě entity, tedy s číslem dvojným. Nahlédneme-li opět do zmíněných slovníků staré češtiny na morfologické údaje, zjistíme, že Gebauerův slovník žádnou poznámku týkající se plurálových tvarů u hesla *člověk* neuvádí. *ESSČ* uvádí tvar množného čísla *člověkové* (tedy paradigmatický plurál) a pozdější tvar plurálu *ludé* a *ludie* (supletivní plurál). Z formulace heslového záhlaví jakoby vyplývá, že tvar *člověkové* je jediný náležitý paradigmatický tvar plurálu od lexému *člověk*. Původní tvar pro plurál je však *člověci*; lexikální forma se zakončením na *-ové* je sekundární, přejatá od u-kmenové deklinace. V historických slovnících češtiny není zvykem uvádět zvláště tvar pro duál, proto je nutné informace dohledat v příslušných gramatikách, kde nalezneme tvar nom. du. *člověky* (Gebauer, 1960: 90–91). Pro staročešské období jsou tedy systémově k dispozici nominativní tvary *člověk* (sg.), *člověci*, *člověkové* (pl.), *člověky* (du.) a supletivní tvary *ludie* (s i-kmenovým zakončením), *ludé* (zakončení podle souhláskových kmenů). Vývojem vznikly další hláskové varianty: *lidie*, *lidé*, *lidi*. Tvar *ludie* je od původu plurálový tvar a-kmenového substantiva *lud*. Tato lexikální jednotka disponovala kromě uvedených plurálů i plurálem s u-kmenovým zakončením na *-ové* (*ludové*).

Vraťme se však k substantivu *člověk* a ověřme informace z mluvnice na staročešských textech. K dispozici máme klasické zdroje, papírové kartotéky uložené v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český, které jsou již uzavřeny a dále se nerozšiřují. Kartotéka excerpce ze staročešských památek, která existuje v papírové i digitalizované verzi, čítá 1 287 010 lístků. K dispozici jsou i další, méně obsažné kartotéky, z nichž nejvýznamnější kartotéka J. Gebauera obsahuje 81 854 lístků, avšak do velké míry se kryje s velkou staročešskou kartotékou. K výzkumu dále slouží i zdroje již dnes kvantitativně bohatší než kartotéky, texty zapojené do staročešské textové banky. Banka je přístupná ze stránek *Vokabuláře webového* a tvoří materiálovou bázi budoucího korpusu. O korpusu nehovoříme z toho důvodu, že banka neobsahuje všechna značkování, která se od korpusového zdroje očekávají. Vyhledává se v ní pomocí korpusového manažeru, který byl vyvinut v oddělení vývoje jazyka speciálně pro texty psané starou (resp. historickou) češtinou. Současná verze banky obsahuje texty od historických počátků češtiny do konce 15. století (s lehkým přesahem do století šestnáctého) a má 3 351 663 tokenů. Oddělení má k dispozici i další „korpusový“ zdroj, interní textovou banku, která obsahuje texty od počátků až do konce 18. století a má 9 146 125 tokenů⁸. Využíváme i další historický korpus, jímž je diachronní složka *Českého národního korpusu*. Pro staročešské období se však do značné míry kryje s materiály Ústavu pro jazyk český, tedy v něm nenalzáme žádné další doklady.

Výraz *člověk* je doložen ve staročešské kartotéce na 680 lístcích, ve staročešské textové bance jsou jeho tvary obsaženy ve 4 962 výskytech a v interní textové bance, která ovšem obsahuje v menší míře i mladší než staročešské texty, je 13 272 výskytů⁹.

⁷ Srov. Slovník spisovného jazyka českého i Příruční slovník jazyka českého.

⁸ Počet tokenů ve staročešské a interní textové bance uvádíme k datu 13. 12. 2012.

⁹ Počet výskytů hledaných výrazů ve staročešské a interní textové bance uvádíme k datu 13. 12. 2012.

nom. pl. člověci

Tento tvar nominativu není ve staré češtině doložen, což bylo jistě ovlivněno nejen existencí dalších tvarů paradigmatického a supletivního plurálu, ale též zakončením na psl. *-i*, které působilo změnu $k > c$.

nom. pl. člověkové

Tento tvar nominativu je doložený řídce, ve staročeských památkách jsme jej zaznamenali pouze 3×:

*A znamenaj veliké boží milosti, jediné tři člověkové z této straně Soběslavově jsou zabiti. PulkLit¹⁰ 58r; V tom království opic mnoho jest rozličnéj postavy, z nichžto jedny jsou maličké..., že mnozí lidé mnie, by byli člověkové tak maličcí CestMil 105; dva člověkové vstupovali sou do chrámu RokPostR 175r. Citát z Rokycanovy Postily, rukopisu R z konce 16. století, je přechodný, obsahuje formu plurálovou, ačkoliv číslovka *dva* by se měla pojít s formou duálovou, jak je tomu v citátu ze staršího rukopisu B (*dva člověky vstupovala jsta do chrámu RokPostB 413*).*

Kromě tvarů nominativu jsou doloženy i plurálové tvary pro ostatní pády. J. Gebauer (Gebauer, 1960: 91) je zahrnuje k „základnímu“ tvaru *člověkové*, avšak není důvodu, proč by nemohly tvořit nepřímé pády k nominativu *člověci*. Časté jsou tvary pro genitiv, který se ve větě vyskytuje s číselným určením (*ten každý [rytíř] sám na svou ruku člověkov bliz do sta zabi AlxV 1640; A těch, ještě biechu jedli, bieše čtyři tisíce člověkov BiblOI Mt 15,38 atd.*). Objevuje se i tvar akuzativu (*Vidím člověky jako stromy chodíce BiblKlemNZ Mc 8,24*) a instrumentálu (*Šel s šesti a šedesáti člověky AsenM 74v; dal tělo své, sedě se dvanácti člověky na poslední večeri ChelčKap 282v*). Výjimečně, vlastně ojediněle, máme doložen tvar lokálu plurálu (*duvor nadepsaný...s platem ročním na šesti člověciech ArchČ 8, 391 (1485)*). Na závěr pojednání o staročeském plurálu uvedeme citát z *Postily* Jana Husa, v němž autor nezapře své lingvistické cítění a užívá paradigmatický i supletivní plurál jako ekvivalenty: *bóh...člověky neb lidi stvořil jest HusPostH 159v*.

nom. du. člověky

Duálový nominativ je doložen ve staročeštině poměrně často, zvláště ve starších památkách (*Dva člověky vzešla v chrám, abyšta se bohu pomodlila, jeden licoměrník a druhý zjevný hříšník KristA 68r (Lc 18,9); Dva také mladá člověky vše, což jměla, prodavše, mezi chudé rozdavše, i jala se svatého Jana následovati PasMuzA 63; jakož dva člověky sedáta o vítězství, až se jeden druhému dá HusDcerkaH 217r atd.*).

Doloženy jsou také tvary genitivu duálu (*dvú člověků svědečství pravé jest KristA 78v; Jan 8,17*), akuzativu duálu (*postavil sem dva člověky při noze, která měla byšta hýbati a točiti tú nádobú k mé vuoli LékSalM 725*). Výjimečně nacházíme tvar vokativní (*Ó, přehubená člověky, kak jsta daleko zablúdila PasMuzA 64*), dativní (*přikázal sem člověkoma, kteřížto zpravováchu obrtel, aby znenáhla zatočili obrtlem LékSalM 726*) i instrumentálový (*mezi dvěma člověkoma ChelčLid 92v*).

Výčet paradigmatických tvarů a jejich doloženosti nás přivedl k zajímavému zjištění. Homonymní tvar *člověky*, který mj. vyjadřuje kategorii nominativu duálu, se vyskytuje i pro označení nominativu plurálu, ve spojení s číslovkou *tři*: *při tom [prodeji sukna] byli jsou tři dobré člověky, kterýmž je hodno věřiti (NaučBrn 49)*. V tomto dokladu původní duálový tvar

¹⁰ Staročeské památky citujeme zkratkami podle úzu *Staročeského slovníku*.

člověky pravděpodobně nahrazuje náležitý plurálový tvar *člověci*, který v češtině není doložen vůbec; snad je tvar bez hláskové změny vyvolané měkčením pro uživatele přijatelnější.

Jak vyplývá z uvedených citátů, duálové a zejména plurálové tvary od lexému *člověk* jsou užity především v kontextech, kde je důležité uvést přesný (zejména číselný) počet lidských jedinců; supletivní tvar *ludie* naopak pojmenovává skupinu lidí bez ohledu na jejich konkrétní počet. Z hlediska významového se ve spojení s paradigmatickým plurálem často jedná o význam ‚poddaný, podřízený člověk‘ (tj. služebník, voják atp.), v nichž je přesné označení počtu důležité.

Pro dobu střední jsou plurálové tvary od lexému *člověk* výrazně méně časté (duál je na ústupu a v podstatě zaniká). Máme jen málo možností k jejich zjištění, neboť zpracování lexikální zásoby doby střední je stále ve fázi popisu existujících materiálových základů (především tzv. Tylovy kartotéky¹¹) a sond týkajících se obecných vývojových tendencí češtiny tohoto období. Avšak ústup těchto tvarů z českého jazyka je i na tomto materiálovém zlomku patrný.

Pro současný jazyk je situace s materiálovými zdroji zcela jiná. Spisovná čeština, jak bylo zmíněno i v úvodu této práce, s plurálovými tvary od lexému *člověk* nepočítá. Podle všech příruček je plurál od tohoto výrazu supletivní, *lidé* (hovorově *lidi*). Ani příručka zachycující mj. mluvený úzus, Cvrčková *Mluvnice současné češtiny*, jiný plurál kromě supletivního nezmiňuje (Cvrček, 2010: 154–155). Někteří z nás si však vzpomenou na 80. léta 20. století, kdy hudební skupina *Pražský výběr* poprvé zahrála píseň Viléma Čoka *Na václavském Václaváku*, v níž zní: *Na václavském Václaváku / je moc člověků / v houfu jsem se já Máně ztratil / je mi do breku*. Cvrčková příručka je sice založena především na jazykových korpusech současné češtiny, avšak paradigmatický plurál od lexému *člověk*, který v nich doložen je, do své mluvnice nepřebírá. Pravděpodobně proto, že i v korpusech se jedná jen o jednotlivé nálezy v jednotlivých korpusech, které řádově nepřekročí desítky. U dokladů neuvádíme citovaný korpus, neboť to při nečetnosti dokladů není důležité¹²:

radši se vzdejte možnosti nadávat v hospodě na poměry a na kdejaké jméno a vyberte si ve volbách svého člověka. Svě člověky (lidi jsou moc anonymní) (Lidové noviny, 16. 10. 2008).

Vynořili se krásní a skvělí lidé, nebo spíš člověci, a snažili se zachránit, co se dalo (Karel Kryl, Krylogie. Půlkacíf.).

Asi by si měli politici uvědomit, že jsou především lidé, člověci, človíci. (Reflex, č. 29/2002).

nejnáročnější způsob organizování ankety: volili jednotliví člověci, bez ohledu na to, zda jsou předplatiteli (Folk a Country 1995).

Kniha je věnována... všem malým českým „člověkům“ (Blesk, 14. 12. 1999).

Uvedené doklady pocházejí především ze žurnalistiky a z krásné literatury. U obou těchto žánrů očekáváme autorskou licenci, která dovoluje užívat češtinu v podobě neodpovídající kodifikované normě. Je jisté, že si tuto skutečnost autoři uvědomují a že užití nenáležitého tvaru je jejich záměrem. Distancování se od toho tvaru ostatně vyjadřují i uvozovky uvedené u citátů z deníku *Blesk*. Avšak všechny citáty mají jedno společné – tím je důraz na jednotlivost a jednotlivce, který uživateli zamezuje použít lexému *lidé* a který jsme pozorovali již ve staré češtině. Dochází zde k modifikaci lexikálního významu. Lexém *lidé* není významově totožný s lexémy *člověci*, *člověkové*, u nichž kromě pojmenování skupiny jedinců je význam spoluvytvářen i pozitivním hodnocením vzniklým na základě určité sounáležitosti. Uživatelé se mohou vyhybat lexému *lidé* (*lidi*) též kvůli jeho lexikální formě;

¹¹ Srov. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*, <http://madla.ujc.cas.cz/> (s omezeným přístupem).

¹² Doklady jsou citovány ke dni 13. 11. 2012.

podoba *lidé* je „příliš“ spisovná, až knižní, podoba *lidi* (ať *Internetová jazyková příručka* tvrdí opak) je pro mnohé uživatele substandardní. Navíc výraz *lidé/lidi* je geneticky i v chápání uživatelů příliš blízký lexému *lid*, který nabyl v období totality v ustrnulých kolokacích negativních konotací.

Výskytů paradigmatického plurálu od lexému *člověk* v korpusech založených na písemných dokumentech nebylo mnoho. Poslední informační bázi o užívání tohoto plurálu je internetová síť, která se ve formě blogů a diskusí nejvíce blíží prostředí mluvené řeči. Na hledaný výraz „*člověkové*“ vrací 7 920 výskytů, „*člověci*“ 28 900 výskytů¹³, „*člověky*“ 14 200, „*člověkům*“ 2 680 atd. Z těchto čísel nemůžeme vyvozovat žádné jednoznačné závěry, avšak můžeme z nich usuzovat, že tyto paradigmatické tvary v užívání, jistě příznakovém, jsou. Ve zmíněné příznakovosti lze rozlišit tyto čtyři základní typy, v nichž paradigmatický plurál *člověci*, *člověkové* funguje jako stylový prostředek:

1. *Prostředek (spolu)vytvářející dětskou řeč (se znaky nesprávné/nedostatečné znalosti jazyka)*

V blogu s názvem *První člověkové (z deníku nezodpovědného otce)*¹⁴ se píše: *Má ratolest [4 a půl roku – pozn. AMČ] zatím řešila filozofické otázky: „Tati, jak se narodili první člověkové?“ „Myslíš jako první lidi?“; odpovídám. Užití spisovného i nespisovného ekvivalentu zde dokresluje vztah mezi vychovávaným jedincem a vychovatelem – rodičem.*

2. *Prostředek (spolu)vytvářející ne-lidskou (zvířecí) řeč*

Do této skupiny patří vnitřní zvířecí „řeč“, především kočičí, již je popisována myšlenková aktivita zvířete: *Člověkové nejsou nijak zvlášť učenliví, ale pokud se na konzervy ... díváte dostatečně dlouho a dostatečně otráveně, dojde jim, že „Ta chudinka kočenka je hladová a vystresovaná ...“*¹⁵. Podobně, avšak s menším despektem, „hovoří“ kočka z útulku o svých nových majitelích: *A když přišli ty malí člověkové, tak mě popadli a odnesli k nějakým velkým člověkům.*¹⁶ Paradigmatický plurál se objevuje i v „řeči“ jiných zvířat, např. psů: *Ahoj, člověkové. Tak se vám opět hlásím a musím vám oznámit pár novinek. Tak za prvé. Už nejsem jen tak nějaký pes, ale pes se zkouškou.*¹⁷

3. *Prostředek ozvláštění (snaha vzbudit pozornost uživatele a zvýšit přitažlivost textu)*

Na osobních stránkách uživatele Krtka¹⁸ je část, kam Krtek umísťuje své fotografie, s názvem *Člověkové*. Snaha o vtip je patrná i z pojmenování sekce pro nově přidané fotografie – *Krtečkova nová hromádka*. Pojmenování blogové sekce výrazem *Člověkové* nebo *Člověci* se na internetu často opakuje (takže neotřelost je do jisté míry potlačena), zvláště u sekcí s obrazovým materiálem¹⁹; často je výraz blíže determinován *Moji člověci*, *Člověci z party*, *Člověci mého života*, *Člověkové z práce*, *Člověci* (s podtitulem: *Tady jsou lidi, kteří se spolu*

¹³ Výskyt tohoto tvaru je poněkud zkrácen informacemi o brněnské výstavě se složeninou *Člověci* v názvu.

¹⁴ Viz <http://www.fler.cz/blog/prvni-clovekove-z-deniku-nezodpovedneho-otce-6647>, citováno 13. 11. 2012.

¹⁵ Viz <http://www.modrykocour.cz/stranka.php?id=899>, citováno 13. 11. 2012.

¹⁶ Viz http://neviditelnypes.lidovky.cz/kocky-liza-kocka-domaci-078-p_zviretnik.asp?c=A060517_223746_p_zviretnik_dru, citováno 13. 11. 2012.

¹⁷ Viz <http://www.zesvaskovadvora.wbs.cz/USPECHY-NASICH-PSIKU.html>, citováno 13. 11. 2012.

¹⁸ Viz <http://generalkrtecek.blog.cz/galerie/clovekove>; <https://www.signal.cz/fotky/42613>, citováno 13. 11. 2012.

¹⁹ Viz např. <http://bajulenska.blog.cz/rubrika/clovekove>; <http://pauloart.717.cz/rubriky-fotogalerie/clovekove> ad., citováno 13. 11. 2012.

se mnou tak různě motaj kolem koníků) atp. Nemusí se vždy jednat o označení obrazové sekce, nýbrž i jiné části webových stránek, např. s textovými informacemi (sekce *Člověkové od hudby*²⁰ obsahuje údaje o oblíbených hudebnících).

4. Prostředek k rozlišení hromadnosti × jednotlivosti, (svobodné) individuality

Toto užití paradigmatického plurálu obsahuje navíc existenci nějakého společného rysu, který definuje vzájemný vztah jednotlivců založený na zájmu, postoji atp. Velmi častý je výskyt paradigmatického plurálu ve vokativu – v oslovení: *nazdar/čau/ahoj, člověkové/člověci*. Vyjádření tak nabývá individuálnějšího a srdečnějšího charakteru, užší vzájemné příslušnosti. Časté užívání vokativu je podmíněno i formou textu, v níž se vyskytuje — jedná se o blogy, chaty atp., jejichž úvodní částí bývá pozdrav.

V diskusi o mobilních telefonech klade uživatel dotaz: *Člověkové, jaký telefon vybrat pro majitelku [Nokie – pozn. AMČ] 6300?*²¹ a očekává jednotlivé, patrně odlišující se odpovědi od jednotlivých osob s různými názory a zkušenostmi. — Nelegální burzu s nedostupnými hudebními deskami (dnešním termínem vinyly) v roce 1985 popisuje autor taktó: *Mezi „stánky“ se proplétají člověkové třímající jiná LP a pouští se do debaty mezi sebou i s prodávajícími.*²² O lidech „podobného druhu“ se píše v blogu *Ničemu se nedivím* od členky teplického ochotnického divadla: *Mezi ochotníky tady u nás v Teplicích máte na výběr z celé řady rozličných individualistů i „oveček“, stačí si jen vybrat. ... Tzv. „oveček“ si příliš nevšímám, ale praštěnci, trumpetové, blázinci, snílci, stydlíni, suveréni a podivuhodní člověkové všeho druhu mě přitahují jako magnet.*²³ Podobně v textu o milovnících hudebních DVD je akcentován vlastní názor jednotlivců: *Kameramani, stříhači, fanoušci, hudební nadšenci, obyčejní člověkové s vlastním názorem..., chtěl bych zde položit zásadní otázku týkající se vašeho názoru na dnešní postavení hudebních video DVD na českém trhu.*²⁴ Jak bylo prokázáno výše, na rozdíl od staré češtiny moderní čeština dokládá též lexikální formu *člověci*. V minipovídce *Lidi a člověci*²⁵ autorka Růžena uvádí tuto definici lexému *člověci*: *Člověci jsou ti okolo nás, které známe a máme rádi.*

Individualita *člověků* přerůstá v jejich lidskou výjimečnost; sportovní běžec (maratonec) Miloš Škorpil zahrnuje mezi *člověky* slavné Čechy, které nespojuje jeden zájem, a mimořádný úspěch ve zvoleném oboru, ale zároveň „člověčina“, tedy schopnost naplnit poslání dobrého člověka: *Češkou je i Meda Mládková, ... Čechy byli Karel Čapek, František Peroutka, Jan Werich, Jiří Voskovec, ale i Emil Zátopek, tedy „člověci“ jako hrom, z nich ta člověčina byla cítit na každém kroku...*²⁶ Na internetu dokonce diskutuje skupina lidí, která se označuje jako *Člověkové z diskusního serveru Lidé.cz*²⁷, tedy jako skupina jednotlivců se vyděluje z nesespecializovaného a názvem bezpříznakového serveru. Individualita jednotlivců však někdy paradoxně ústí v potřebu organizovanosti jedinců podobného založení, jak dokazuje „volné sdružení“ *KŠČ, tj. Klub šťastných člověků*.²⁸

²⁰ Viz <http://dandulinka1993.blog.cz/rubrika/clovekove-od-hudby-d>, citováno 13. 11. 2012.

²¹ Viz <http://garaz.autorevue.cz/viewtopic.php?f=835&t=1030533&st=0&sk=t&sd=a&start=17835>, citováno 13. 11. 2012.

²² Viz <http://www.dfens-cz.com/view.php?cislocianku=2008040605>, citováno 13. 11. 2012.

²³ Viz <http://www.zelene.cz/z-meho-srdce/nicemu-se-nedivim/>, citováno 13. 11. 2012.

²⁴ Viz <http://16mm.cz/index.php?topic=3155.0>, citováno 13. 11. 2012.

²⁵ Viz <http://www.piste-povidky.cz/autorske-dilo/39006>, citováno 13. 11. 2012.

²⁶ Viz <http://www.bezdeckaskola.cz/clanek-900-komu-vadi-nebo-kdo-se-boji-nasich-osvicenych.html>, citováno 13. 11. 2012.

²⁷ Viz <http://www.last.fm/group/Lide.cz+Elite+Group>, citováno 13. 11. 2012.

²⁸ Viz <http://kaesce.netstranky.cz/>, citováno 13. 11. 2012.

Všechny čtyři uvedené skupiny jsou z internetových zdrojů bohatě doloženy doklady, v nichž je pro spisovný jazyk neexistující tvar *člověkové, člověci*²⁹ užíván. Jistě by se vyčlenily i jiné důvody, pro něž autor neužije bezpříznakový, supletivní plurál, nýbrž plurál příznakový, paradigmatický. V souvislosti se stavem v nejstarších fázích českého jazyka, kdy paradigmatický plurál *člověkové* měl v písemném jazyce vedle tvaru supletivního své místo a své funkce, by se chtělo pronést vzletná slova o jazykové paměti. Zůstaneme však při zemi a zdůrazníme „jen“ jazykovou potencialitu, která skryta kodifikačním příručkám číhá na příležitost, kdy se projeví, jakmile se objeví ten správný důvod, kontext, komunikační situace.

LITERATURA

BENEŠOVSKÝ, M., zvaný Philonomus (2003): *Grammatica Bohemica. Gramatika česká. Knížka slov českých vyložených*. Ed. O. Koupil. Praha: KLP.

BLAHOSLAV, J.: *Gramatika česká*, Moravská zemská knihovna, Rkp 114.

CVRČEK, V. a kol. (2010): *Mluvnice současné češtiny I. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.

Český národní korpus – diachronní korpus. Ústav Českého národního korpusu FF UK Dostupný na <<http://korpus.cz/diakorp.php>>.

Český národní korpus. Ústav Českého národního korpusu FF UK Dostupný na <<http://korpus.cz>>.

Elektronický slovník staré češtiny [on-line]. Verze 0.7.9. [citováno ze dne 13. 12. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

GEBAUER, J. (1960): *Historická mluvnice jazyka českého III/1*. Praha: Academia (2. vyd.).

GEBAUER, J. (1970): *Slovník staročeský*. Praha: Academia (2., nezměněné vyd.); přístupný též ze stránek *Vokabuláře webového*, <http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>.

Internetová jazyková příručka [on-line]. Citováno ze dne 13. 12. 2012. Dostupná na <<http://prirucka.ujc.cas.cz>>.

KOMENSKÝ, J. A. (1983): *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha: Academia.

KOPEČNÝ, F. (1981): *Základní všeslovanská slovní zásoba*. Praha: Academia.

MACHEK, V. (1971): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia (3., nezměněné vyd.).

Příruční slovník jazyka českého (1935–1957). Praha: různí nakladatelé; přístupný též ze stránek <<http://psjc.ujc.cas.cz>>.

REJZEK, J. (2011): *Český etymologický slovník*. Praha: Leda (dotisk 1. vyd.).

Slovník současné češtiny (2011). Brno: Lingea.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1994). Praha: Academia (2., opr. a dopl. vyd.).

Slovník spisovného jazyka českého (1989). Praha: Academia (2., nezměněné vyd.); přístupný též ze stránek <<http://ssjc.ujc.cas.cz>>.

Staročeská textová banka [on-line]. Verze z 20. 11. 2012 [citováno ze dne 13. 12. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupná na <<http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>>.

Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek (1968). Praha: Academia.

---

²⁹ Avšak plurálové tvary od lexému *človíček (človíčci, človíčkové)* jsou ve spisovném jazyce přípustné.

VAJDLOVÁ, M. (2012): A coť jest každý člověk než člověk? In: *Cesty slov*. Edd. P. Nejedlý, M. Vajdlová. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 247–259.

Vikislovník [on-line]. Citováno ze dne 13. 12. 2012. Dostupný na <http://cs.wiktionary.org/wiki/Main_Page>.

Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.9. [citováno ze dne 13. 12. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

ZUBATÝ, J. (1920): Člověk, *Naše řeč* 4, č. 9, s. 259–270.